

dr hab. Michał Głuszkowski
Katedra Filologii Słowiańskiej
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**Ocena osiągnięcia naukowego oraz dorobku naukowego, organizacyjnego
i dydaktycznego dr Marzanny Pomorskiej
w związku z postępowaniem habilitacyjnym**

Kariera naukowa dr Marzanny Pomorskiej od początku związana jest z krakowską orientalistyką. Na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskała w 1992 r. tytuł magistra, po czym rozpoczęła pracę w Instytucie Orientalistyki (Filologii Orientalnej) na Wydziale Filologicznym – początkowo w ramach umowy-zlecenia, następnie na stanowisku asystenta, a po uzyskaniu w 2004 r. stopnia doktora – na stanowisku adiunkta, którą to funkcję (z przerwami wynikającymi z urlopów i zwolnień) pełni do chwili obecnej.

W ocenianym w niniejszej recenzji dorobku naukowym centralne miejsce zajmuje monografia *Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects* (Kraków 2017), wskazana przez Habilitantkę jako osiągnięcie naukowe (zgodnie z art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14. marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki). Jak wskazuje tytuł publikacji i Autorka we wstępie, jej celem była możliwie wszechstronna analiza rosyjskich zapożyczeń w dialektach czułymskich. Określane tym zbiorczym terminem dialekty turkijskie z terenów południowo-zachodniej Syberii to w istocie trzy odrębne pod względem genetycznym kody: środkowoczulymski, dolnoczulymski i küerycki, z których dwa ostatnie są już wymarłe. Zrozumiałe jest więc, że podział ten miał wpływ na kształt monografii i jej wewnętrzną strukturę, związaną z poświęceniem odrębnych rozdziałów materiałowych poszczególnym dialektom tam, gdzie było możliwe postawienie granicy pomiędzy nimi. Jeśli zjawiska lub procesy zachodzące w środkowoczulymskim, dolnoczulymskim i küeryckim były wspólne, dr Pomorska uwzględniała różnice między nimi w opisie.

Monografia stanowiąca osiągnięcie habilitacyjne została podzielona na siedem części (Parts A.-G.): wprowadzenie, wykaz zapożyczeń rosyjskich w dialektach czułymskich, adaptacja fonetyczna, klasyfikacja zapożyczeń ze względu na pola semantyczne i części mowy, adaptacja morfologiczna, wykaz źródeł bibliograficznych i materiałowych, wykaz etymonów rosyjskich. Wspominane części dzielą się na rozdziały i/lub punkty. Ze względu na

materiałowy charakter opracowania taka systematyzująca struktura jest słuszna i ułatwia orientację w materiale pochodzącym ze zróżnicowanych źródeł.

Wprowadzenie (A.) liczy zaledwie 5 stron (s. 9-14) i dotyczy kontaktów językowych rosyjsko-czułymskich, a także sposobów zapisu analizowanych leksemów. Objętość wstępu i zawartych w nim informacji pozostawia pewien niedosyt. Nie przekonuje mnie stwierdzenie, które Habilitantka przedstawia w autoreferacie, odwołując się do swojej wcześniejszej monografii nt. dialektów czułymskich „we *Wstępie* do monografii *Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects* pominęłam tego typu informacje [«cechy charakterystyczne języka i jego stosunek do innych języków tureckich, ocena źródeł, omówienie zasad transkrypcyjnych i in.»], a ograniczyłam się do zagadnień istotnych dla samej monografii”. Oczywiście nie oczekuję powtarzania opublikowanego wcześniej wstępu i zawartych w nim informacji, ale rezygnacja ze skrótovej chociażby charakterystyki samego języka w oparciu założenie, że czytelnik zna już monografię M. Pomorskiej *Middle-Chulym noun formation* (Kraków 2004), jest według mnie błędnym rozwiązaniem. Ze względu na niewielką liczbę użytkowników i społeczno-polityczny status dialektów czułymskich (języki martwe lub mniejszościowe funkcjonujące jako drugi język obok rosyjskiego), a także luki w opracowaniach na ich temat, wskazane byłoby podanie informacji nt. jego fonetyki, morfologii i składni w zwięzłej postaci. Po części brak ten został zrekompensowany w częściach C., D. i E., które zawierają informacje na temat struktury analizowanych języków w związku z omawianą w tych rozdziałach adaptacją fonetyczną i morfologiczną. System zapisu został zredukowany do wymienienia znaków wymagających komentarza, które to komentarze sprowadzają się do jednowersowych informacji, że dany znak stosowany jest do zapisu określonej głoski.

Wymienione powyżej braki mają znaczenie przede wszystkim dla odbiorcy spoza grona turkologów. Z takiej też perspektywy dokonuję oceny monografii dr Pomorskiej i jej dorobku, ponieważ rzetelność opracowania, zakres źródłowy i wielostronność analizy materiału nie budzą moich zastrzeżeń i nie mam wątpliwości, że rozprawa *Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects* stanowi ważny i istotny wkład w badania dialektów czułymskich i języków turkijskich. Dostrzegane przez mnie mankamenty odnoszą się do bardziej uniwersalnego odbioru monografii i jej znaczenia w zakresie badań kontaktów językowych i lingwistyki w ogóle. Opracowanie to ma charakter materiałowy – praca badawcza Autorki polegała na dotarciu do źródeł – publikowanych na przestrzeni ponad stu lat w różnych krajach opracowań, słowników, wyborów tekstów w środkowo- i dolnoczułymskim oraz küeryckim, a następnie poddaniu ich analizie leksykograficznej, etymologicznej, fonetycznej i morfologicznej. Osiągnięcie habilitacyjne stanowi kontynuację

dotychczasowych badań dr Pomorskiej i powstało w oparciu o materiały gromadzone od końca lat 90. XX w. sukcesywnie uzupełnianych nawet po wydaniu monografii. Zapożyczenia rosyjskie to zatem kolejny aspekt dialektów czułymskich, który został przez Habilitantkę zebrany (wyekscerpowany z częściowych i trudno dostępnych materiałów), poddany analizie i przedstawiony w postaci opracowania monograficznego. Dla specjalistów jest to niewątpliwie cenny materiał pozwalający na dalsze analizy, np. w wypadku dysponowania analogicznym lub porównywalnym materiałem w odniesieniu do innego języka (języków) mogą to być szczegółowe studia konfrontatywne. W tym miejscu rodzi się pytanie o szerszą przydatność *Russian loanwords in the Chulyum Turkic dialects* (a właściwie także innych publikacji Autorki, które wpisują się w ten sam nurt tematyczny i metodologiczny).

Po części odpowiedź na to pytanie stanowi dokonany przez dr Pomorską wybór języka jej publikacji. Wspominane już dwie monografie, opracowanie leksykograficzne *Materials for a historical dictionary of New Persian loanwords in Old Anatolian and Ottoman Turkish from the 13th to the 16th century* (Kraków 2013), a także prawie wszystkie artykuły (oprócz dwóch) zostały napisane w języku angielskim. Ze względu na wąskie grono polskich turkologów oraz specyfikę przedmiotu wyniki badań siłą rzeczy upowszechniane są przede wszystkim na forum międzynarodowym. Zakładam, że wybierając angielszczyznę, a nie np. język turecki, Autorka kierowała się chęcią dotarcia także do odbiorców nie-turkologów. Te dość oczywiste rozważania prowadzą do problemu bardziej złożonego i nieoczywistego. Skoro metajęzykiem do opisu dialektów czułymskich jest angielski, to czy od czytelnika w celu zrozumienia treści wymagana jest znajomość również innych języków? Przedmiotem analizy są zapożyczenia rosyjskie, więc przykłady pochodzące z tego języka są nieuniknione, ale struktura haseł zorientowana jest na odbiorcę anglojęzycznego: hasło – jednostka z jednego z dialektów czułymskich, np. (s. 104) *uluq* opatrzona jest angielską glossą (*onion*) i odniesieniem do rosyjskiego oryginału (*лук*). Ponadto hasła zawierają informacje o okresie, kiedy dany leksem został zarejestrowany i opracowaniach leksykograficznych, w których był ujęty. Oprócz informacji podstawowych, jeśli umożliwiły to wykorzystywane źródła, hasła zawierały czułymskie i rosyjskie konteksty użycia. Cytowane rosyjskie glossy do czułymskich przykładów pochodzą z rosyjskich opracowań leksykograficznych. Jednak powodują one zmianę roli języka rosyjskiego w tekście – nie jest on już tylko przedmiotem analizy jako źródło zapożyczeń, ale pełni funkcję drugiego metajęzyka (zob. np. hasło *provodka* s. 57). Często w poszczególnych hasłach część czułymskich przykładów opisywana jest w języku rosyjskim, a część w angielskim (np. *prašlaš-/prašlyš-* na s. 56-57).

Sporadycznie, kiedy dany leksem hasłowy był wcześniej omawiany lub wzmiankowany w opracowaniu niemieckojęzycznym, pojawia się trzeci metajęzyk – niemiecki. Jeśli czytelnik nie zna języka rosyjskiego, a w kilku przypadkach także niemieckiego, niektóre przykłady pozostaną dla niego niezrozumiałe, co nieco ogranicza przydatność monografii na szerszym forum.

Powyższe zastrzeżenie nie zmienia mojej bardzo pozytywnej opinii na temat całego opracowania. Choć materiały były zbierane już wcześniej, na potrzeby innych opracowań, nie zmniejsza to mojego uznania dla nakładu pracy włożonego przez Autorkę przy ekskserpcji jednostek o prawdopodobnym rosyjskim pochodzeniu, a następnie ich weryfikację pod tym kątem i charakterystykę historyczną procesu zapożyczania. Działania te były podstawą powstania pierwszej z materiałowych części monografii (B. – wykazu zapożyczeń rosyjskich w dialektach czułymskich). Układ rozdziałów jest efektem kolejnej czynności badawczej, jaką było przyporządkowanie poszczególnych jednostek do określonego dialektu, co nie było bynajmniej oczywiste, ponieważ źródła nie zawsze tę kwalifikację uwzględniały; w wypadku części leksemów nie było możliwe ustalenie ich przynależności, więc trafiły one do odrębnego rozdziału. Część C. stanowi obszerna, bo ponad 120-stronicowa analiza sposobów adaptacji fonetycznej rosyjskich zapożyczeń, która sama w sobie mogłaby pod względem zakresu analizy i jej szczegółowości stać się przedmiotem odrębnej monografii, a w obecnej postaci stanowi kolejny dowód wkładu pracy Habilitantki. Mniej obszerne pod względem objętościowym części D. (klasyfikacja semantyczna i morfologiczna), E. (fleksyjna i słowotwórcza adaptacja zapożyczeń) to rezultat kolejnych ujęć zastosowanych do tego samego materiału, a umieszczony na końcu (po bibliografii F.) indeks rosyjskich etymonów G. stanowi cenne uzupełnienie wielostronnego tego opracowania leksykograficznego.

Rzetelność materiałowa i dyscyplina metodologiczna cechowała także inne publikacje dr Pomorskiej, które nie wchodzą w skład osiągnięcia naukowego będącego podstawą procedury habilitacyjnej. Monografia podoktorska *Middle Chulym noun formation* (Kraków 2004) oraz materiały do słownika historycznego nowoperskich zapożyczeń w języku staroanatolijskim i osmańsko-tureckim *Materials for a historical dictionary of New Persian loanwords in Old Anatolian and Ottoman Turkish from the 13th to the 16th century* (Kraków 2013) to obszerne opracowania oparte na bogatym i różnorodnym materiale źródłowym. Jako badacz reprezentujący inne subdyscypliny lingwistyki mogę jedynie docenić drobiazgowy warsztat dr Pomorskiej i powtórzyć zastrzeżenie odnośnie pewnego chaosu spowodowanego zastosowaniem więcej niż jednego metajęzyka w pracy *Middle Chulym noun formation* (angielski, niemiecki i rosyjski). Natomiast zakres materiałowy i poziom szczegółowości

analizy zasługują na najwyższe uznanie. Wspomniane opracowania monograficzne oraz regularnie publikowane artykuły w specjalistycznych czasopismach turkologicznych i orientalistycznych o zasięgu międzynarodowym świadczą o ustalonej pozycji Habilitantki w reprezentowanej przez nią dziedzinie.

Ze względu na specyfikę badanych przez dr Pomorską języków pokuszę się o komentarz będący w znacznie większym stopniu życzeniem niż zarzutem. Dialekty czułymskie albo już wymarły (dolnoczułymski i küerycki), albo znajdują się na granicy wymarcia (środkowoczułymski). Analiza leksykalna, fonetyczna lub morfologiczna jest oczywiście potrzebna i cenna, ale uwzględnienie w opisach lub przynajmniej wprowadzeniach do kolejnych artykułów i monografii uwarunkowań społeczno-kulturowych i socjolingwistycznych pozwoliłoby na ocalenie od zapomnienia nie tylko form językowych, ale również danych nt. środowiska ich funkcjonowania. Ekolingwistyczny aspekt opisu to chyba nie tylko mój postulat, ponieważ dr Pomorska w tytule obszernego artykułu charakteryzującego dialekty czułymskie zawarła zapowiedź wykroczenia poza tradycyjny strukturalistyczny opis języka *The Chulym and their language* (Pomorska 2001). Tymczasem treść artykułu odpowiadała jego podtytułowi (*an attempt at a description of Chulym phonetics and nominal morphology*), a opis społeczno-kulturowy ograniczył się do półstronicowego wprowadzenia. Zamieszczone na końcu tego artykułu teksty czułymskie pokazują, że Autorka dysponuje informacjami o charakterze kulturowym, co może stanowić podstawę do ich uwzględnienia w przyszłych badaniach.

Dla oceny zasadności nadania dr Pomorskiej stopnia doktora habilitowanego oprócz osiągnięć naukowych istotna jest także jej aktywność na polu dydaktycznym, organizacyjnym i popularyzatorskim. W ciągu 25 lat pracy dydaktycznej Habilitantka prowadziła wykłady, ćwiczenia, konwersatoria i proseminaria na studiach stacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia, niestacjonarnych i podyplomowych. Tematyka zajęć była ściśle związana z pracą naukową dr Marzanny Pomorskiej i dotyczyła zarówno praktycznej nauki języka tureckiego na różnych poziomach zaawansowania, innych języków tureckich (turkijskich), historii języka, gramatyki opisowej i kontrastywnej. Liczba wypromowanych prac magisterskich i licencjackich jest niewielka, ale oceniając aktywność nauczyciela akademickiego na tym polu należy wziąć pod uwagę specyfikę kierunku studiów i specjalizacji badawczej: trudno o wieloosobowe seminaria na filologii tureckiej i masowo powstające prace na temat języka tuwińskiego lub dialektów czułymskich. Podobnie postrzegam skromną ilość zrecenzowanych prac dyplomowych.

W spisie osiągnięć organizacyjnych na pierwszym miejscu wymieniona została praca w redakcji czasopisma „Studia Etymologica Cracoviensia”, w którym Habilitantka przez 15 lat była członkiem redakcji, a przez ostatnie dwa lata funkcjonowania tytułu – sekretarzem redakcji. W moim odczuciu jest to aktywność, która zasługuje na wyróżnienie spośród pozostałych różnorodnych działań. Wieloletnie współtworzenie renomowanego periodykiem o zasięgu międzynarodowym jest niewątpliwie dużym osiągnięciem nie tylko o charakterze organizacyjnym, ale również naukowym i edytorskim.

Działalność organizacyjna dr Pomorskiej jest różnorodna, ale można w niej wyodrębnić poszczególne typy aktywności: związane z organizacją działalności dydaktycznej i programowej, konferencji i spotkań, koordynacją działalności studenckiej, innymi formami zaangażowania na rzecz zakładu oraz szeroko rozumianą działalnością translatoryczną. Do pierwszej grupy zaliczyć należy członkostwo w komisjach egzaminacyjnych (do 2005 r., czyli w okresie, kiedy prowadzono egzaminy wstępne), prace nad programem nauczania i harmonogramem zajęć oraz koordynację przedmiotów nauczania. Udział w przygotowaniu konferencji to współorganizacja dwóch edycji Ogólnopolskich Konferencji Turkologicznych. Dr Pomorska jest także współorganizatorką międzynarodowej konferencji orientalistycznej zaplanowanej na 2019 rok. Koordynacja działalności studenckiej ze strony Habilitantki dotyczyła przygotowywanych przez studentów imprez naukowych i popularnonaukowych z zakresu orientalistyki. Brała także udział w systematyzacji księgozbioru macierzystej jednostki.

Dr Pomorska jako specjalistka w zakresie języka tureckiego pełniła funkcję tłumacza podczas oficjalnych wydarzeń na Uniwersytecie Jagiellońskim (wizyty zagranicznych delegacji). Była także konsultantką przy tłumaczeniach tureckiej literatury pięknej z oryginału lub języka niemieckiego na język polski dla Wydawnictwa Literackiego oraz Wydawnictwa Czarne, a więc czołowych polskich wydawców, co świadczy o uznaniu dla jej kompetencji translatorycznych nie tylko w ramach macierzystych uczelni, ale i na szerszym forum.

Za swoją działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną dr Pomorska uzyskała kilka nagród uczelnianych, w tym: trzy nagrody JM Rektora UJ za publikacje indywidualne lub publikację zbiorową i dwie nagrody jubileuszowe (20- i 25-lecie pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim). Wszystkie zostały przyznane już po uzyskaniu stopnia doktora (jedna dotyczyła osiągnięcia, jakim była publikacja monografii na podstawie doktoratu, a pozostałe dotyczyły nowych osiągnięć).

W trakcie swojej kariery naukowej dr Marzanna Pomorska odbyła trzy staże naukowe. Oprócz dwumiesięcznego pobytu w Stambule w 1994 r., pozostałe dwa staże (Bratysława i Helsinki) miały charakter kilkudniowych wyjazdów.

Trudno o jednolitą ocenę aktywności Habilitantki na polu popularyzacji nauki. Jeśli lista wymienionych w spisie osiągnięć wystąpień na konferencjach naukowych jest kompletna i nie stanowi wybranych (najważniejszych) referatów, to jest ona skromna (8 wystąpień), zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę długość stażu naukowego. Najprawdopodobniej jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy były urlopy i zwolnienia powodujące przerwy w pracy naukowej i badawczej. W pewnym stopniu ten obraz poprawia zwiększenie częstotliwości wystąpień w ostatnich latach: prawie wszystkie (7) dotyczą dorobku podoktorskiego i zostały wygłoszone w ciągu ostatnich 9 lat poprzedzających procedurę habilitacyjną. Znacznie lepiej wypada ocena pozostałych osiągnięć popularyzatorskich dr Pomorskiej, w której chciałbym zwrócić szczególną uwagę na wykłady wygłaszane poza konferencjami naukowymi, a więc na specjalne zaproszenia instytucji naukowych w Polsce i za granicą. Ponadto Habilitantka wygłaszała odczyty w Klubie pod Sufiksem (UJ) oraz poza uniwersytetem dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Częściowo charakter popularyzatorski miały też niektóre działania wymienione w spisie osiągnięć jako organizacyjne: koordynacja działań studenckich przy organizacji festiwalu nauki, dni otwartych, nocy języków itp., a także udział w organizacji Międzynarodowych Targów Książki w Krakowie.

Elementami oceny dorobku habilitantów oprócz wskazywanego we wniosku habilitacyjnym osiągnięcia, innych publikacji i wystąpień konferencyjnych są także dane bibliometryczne na temat liczby cytowań i wynikających z nich wskaźników oraz informacje na temat działalności recenzenckiej (recenzowanie artykułów w czasopismach). W dokumentacji przedstawionej przez dr Pomorską tych informacji zabrakło, ale ponieważ dane te mają przy ocenie dorobku i zasadności nadania stopnia doktora habilitowanego znaczenie pomocnicze, traktuję ten brak jako uchybienie redakcyjne, które nie może rzutować na całościową ocenę wniosku.

Działalność dydaktyczną, organizacyjną, popularyzującą naukę i inne osiągnięcia Habilitantki (nagrody, staże) oceniam pozytywnie. Jej aktywność na różnych polach nie była jednakowa, a braki w zakresie niewielkiej liczby wystąpień konferencyjnych lub brak doświadczenia w projektach grantowych równoważone były poprzez działalność organizacyjną i popularyzatorską, a przede wszystkim poprzez współtworzenie czasopisma „*Studia Etymologica Cracoviensia*”. W kontekście opinii na temat całego dorobku najbardziej istotna jest ocena osiągnięcia przedstawionego jako podstawa do nadania stopnia doktora

habilitowanego, które jest opracowaniem stanowiącym znaczący wkład w zakresie nie tylko reprezentowanej przez dr Pomorską subdyscypliny, ale językoznawstwa w ogóle. Również pozostałe dokonania naukowe, a zwłaszcza stojące na wysokim poziomie merytorycznym i metodologicznym opracowania o charakterze monograficznym i słownikowym oraz publikowane w renomowanych czasopismach artykuły, zasługują na wysoką ocenę.

Ponieważ moja opinia na temat meritum osiągnięć dr Pomorskiej jest bardzo dobra, a zgłaszane w poszczególnych zakresach zastrzeżenia dotyczą szczegółów i kwestii drugoplanowych, nie mam wątpliwości, że Habilitantka spełnia wymogi określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595 z późniejszymi zmianami) oraz aktualnie obowiązującego Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie kryterium oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Dlatego z całym przekonaniem popieram wniosek o nadanie dr Marzannie Pomorskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Toruń, 26.11.2018

dr hab. Michał Głuszkowski